

УДК 330.36

**Мельник Альона Олексіївна**

*доктор економічних наук, доцент,  
завідувач кафедри бізнес-економіки  
Київський національний університет технологій та дизайну*

**Мельник Алёна Алексеевна**

*доктор экономических наук, доцент,  
заведующий кафедрой бизнес-экономики  
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

**Melnyk Alena**

*Doctor of Economics, Docent,  
Head of the Department of Business Economics  
Kyiv National University of Technologies and Design*

**Медуниця Надія Олександрівна**

*студент  
Київського національного університету технологій та дизайну*

**Медуница Надежда Александровна**

*студент  
Киевского национального университета технологий и дизайна*

**Medunysia Nadiya**

*Student of the  
Kyiv National University of Technologies and Design*

## ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

## ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

## FEATURES OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

**Анотація.** Досліджено теоретичні питання соціально-економічного розвитку на підприємстві, розглянуто та проаналізовано наукові підходи щодо трактування суті соціально економічного розвитку підприємства, визначені соціальна та економічна складові розвитку вітчизняних підприємств.

**Ключові слова:** розвиток, соціально-економічні відносини, соціально-економічний розвиток підприємства.

**Аннотация.** Исследованы теоретические вопросы социально-экономического развития на предприятии; рассмотрены и проанализированы научные подходы к трактовке сущности социально-экономического развития предприятия, определены социальная и экономическая составляющие развития отечественных предприятий.

**Ключевые слова:** развитие, социально-экономические отношения, социально-экономическое развитие.

**Summary.** The theoretical aspects of the socio-economic development of enterprises; reviewed and analyzed the scientific approaches to the interpretation of the essence of the socio-economic development of the enterprise, determination of the social and economic components of the development of domestic enterprises.

**Key words:** development, the social-economic relations, the socio-economic development.

Актуальність дослідження соціально-економічного розвитку на підприємстві полягає у тому, що в сучасному світі незмінними цілями розвитку кожної країни є приріст ВВП на душу населення, науково-технічний розвиток, підвищення рівня життя та соціальних стандартів. Інтеграція української економіки у світовий економічний простір, її нестійкий характер, процеси глобалізації,

посилення впливу інноваційних інформаційних і комунікаційних технологій вимагають від сучасних науковців пошуку новітніх теоретичних підходів, шляхів і методів економічної стабілізації, напрямів подальшого розвитку вітчизняних підприємств та соціально-економічної інфраструктури країни. Розвиток є важливою передумовою ефективності функціонування вітчизняних під-

приємств, суттєвою перевагою у конкурентній боротьбі і запорукою успіху. Побудова сучасних соціально-економічних відносин в Україні базується на відновленні товарно-грошових відносин на основі капіталістичного способу виробництва. Воно характеризується не лише відтворенням основоположних засад капіталістичного суспільства — ринкових відносин, але й їх сучасним рівнем, обумовлених глобалізацією світової економіки, високим рівнем інформаційних процесів, деяким зменшенням ролі держави в регулюванні економічних відносин, підвищенням ролі наддержавних утворень у вирішенні економічних і соціальних проблем.

**Мета.** В процесі досліджень ми спробуємо систематизувати різні погляди стосовно сутності поняття «соціально-економічний розвиток», концентруючи увагу на економічних і соціальних аспектах діяльності підприємства.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** З'ясуванню природи соціально-економічного розвитку підприємств присвятили свої праці такі вчені, як: Амельницька О. В., Богатирьов І. О., Бичков О. О., Булеєв І. П., Василенко В. О. Ворожейкін І. Є., Гавриленко В. А., Галушко О. С., Запасна Л. С., Кизим М. О., Кононенко І. В., Лепьохін О. В., Лепьохіна І. О., Макогон Ю. В., Надтонка Т. В., Новікова О. Ф., Орлов О. О., Олейнікова Л. Г., Погорелов Ю. С., Пушкарь О. І., Тюха І. В. та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток — є важливою передумовою ефективності функціонування вітчизняних підприємств, суттєвою перевагою у конкурентній боротьбі і запорукою успіху, а ринкове середовище його функціонування є відображенням стану та динаміки економічних та соціальних процесів.

Реалії української економіки пріоритетним чинником ефективного господарювання визначають взаємодію господарюючого суб'єкта з його соціальним середовищем. Віддається перевага гуманістичному підходу в управлінні, зростає роль соціальної користі організації, що створюють перспективи розвитку окремим фірмам, галузям та суспільству в цілому.

Термін «соціально-економічний розвиток» відображає кореляційну залежність між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем країни і її господарюючих суб'єктів. Під даним терміном розуміють процес трансформації відносин між економічними суб'єктами та соціальними групами населення.

У науковій літературі використовують термін «соціально-економічний розвиток». Це поняття підкреслює тісний зв'язок між вирішенням економічних, соціальних та екологічних проблем. Під вищезгаданою зміною розуміють перехід до іншого якісного стану основних показників діяльності підприємства. Результати проведеного дослідження сутності визначення соціально-економічного розвитку наведено в таблиці 1. [3–6].

Кожне з цих визначень підкреслює те, що соціально-економічний розвиток підприємства є доволі складним процесом. До характерних рис розвитку підприємств можна віднести фінансову стабільність, збільшення обсягів виробництва та збуту, зростання економічної ефективності використання ресурсів підприємства, наявність комфортних та безпечних умов праці персоналу та його соціальну захищеність. Протилежними формами розвитку суспільства є поняття прогресу та регресу. Прогресивні періоди розвитку суспільства, держави або підприємства змінюються регресивними явищами.

Отже, дослідження існуючих точок зору вчених-економістів щодо визначення соціально-економічного розвитку різних систем дозволило сформулювати наступне визначення сутності поняття «соціально-економічний розвиток підприємства».

Соціально-економічний розвиток підприємства — це необоротна, спрямована, закономірна зміна економічного стану та соціальної інфраструктури господарюючого суб'єкта в результаті якої він переходить до принципово нового якісного стану.

Тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін:

- оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій);
- відсутність закономірності є характерним для випадкових процесів катастрофічного типу;
- при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерну для розвитку єдину, внутрішню взаємозалежну лінію.

Ознаками соціально-економічного розвитку для підприємства на нашу думку слід вважати в економічній сфері:

- економічний ріст — кількісний бік розвитку економічної системи, що характеризується розширенням її масштабів (нарощення обсягів виробництва та реалізації продукції, розширення частки ринку, підвищення рівня доходів підприємства, тощо);
- структурні зрушення — це зміни пов'язані з переходом до новітніх прогресивних технологій використання ресурсів, що сприяє покращенню кінцевих результатів діяльності підприємства;
- оновлення асортименту продукції і послуг;
- впровадження інноваційних технологій в управлінні;
- нарощення фізичного обсягу капіталу підприємства;
- задоволення потреб споживачів, тощо.

В соціальній сфері: покращення організаційних і соціально-психологічних умов функціонування, покращення корпоративної культури, забезпечення умов професійного розвитку, зростання рівня освіти та професійної підготовки кадрів, тощо [4–5].

Таблиця 1

## Трактування терміна «соціально-економічний розвиток підприємства»

№ п/п	Трактування терміна	Автор
1	Під соціально-економічним розвитком розуміють характеристику динамічного стану підприємства, обумовлену цілями його функціонування та розвитку, а також феномен життя суспільства, який визначає «систему координат», в якому воно здійснює свою життєдіяльність.	Воронкова А.Е. [3]
2	Соціально-економічний розвиток як здатність робітників підприємства пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі та часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ та послуг, єдність можливостей та процеси їх реалізації.	Долішній М.І. та Злупко С.І. [3]
3	Соціально-економічний розвиток як здатність системи підтримувати певні темпи руху та утримувати рівновагу при зовнішніх збуреннях.	Макмілан Г. [3]
4	Соціально-економічний розвиток трактується як сукупність усіх наявних у його межах ресурсів — матеріальних і духовних, природних і трудових тих, що вже залучені в процеси суспільного виробництва і соціального розвитку, так і тих ресурсів, які можуть бути реалізовані та використані для зміцнення соціально-політичної стабільності, які будуть сприяти підвищенню рівня якості життя населення, зростанню ефективності галузей народного господарства.	Мельник В.Г. [3]
5	Соціально-економічний розвиток це цілісна сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і економічних інститутів і відносин з приводу розподілу та споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг.	Качмарик Я.Д. [6]
6	Здатність забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів.	Тимощук М.Р. [6]
7	Соціально-економічний розвиток підприємства як необоротна, спрямована, закономірна зміна економічного становища та соціальної інфраструктури суб'єкта господарювання в результаті якої організація переходить до принципово нового якісного стану.	Тюха І.В. [5]
8	Соціально-економічний розвиток підприємства визначає як незворотну, спрямовану та закономірну зміну системи на підставі реалізації властивих механізмів самоорганізації.	Запасна Л.С. [3]
9	Соціально-економічний розвиток підприємства — це якісні зміни в господарській діяльності підприємства, що призводять до появи принципово нових зрушень у його соціально-економічному становищі.	Надтонка Т.Б., Амельницька О.В. [4]
10	Під соціально-економічним розвитком розуміють характеристику динамічного стану підприємства, обумовлену цілями його функціонування та розвитку, а також феномен життя суспільства, який визначає «систему координат», в якому воно здійснює свою життєдіяльність.	Богатирьов І.О. [1, с. 6–7]
11	Соціально-економічний розвиток як здатність робітників підприємства пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі та часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ та послуг, єдність можливостей та процеси їх реалізації.	Череп А.В., Лепьохін О.В., Лепьохіна І.О. [5, с. 25].

Концепція соціально-економічного розвитку суспільства і окремого підприємства повинна включати три основні складові: економічної та соціальної.

Економічна складова концепції розвитку заснована на теорії максимального потоку сукупного доходу, який може бути здійснений за умови збереження сукупного капіталу через використання обмежених ресурсів та використання природно-, енерго-, матеріало-зберігаючих технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно чистої продукції, мінімізацію, переробку та знешкодження відходів. До характерних ознак економічного розвитку підприємств можна віднести: фінансову стабільність, збільшення обсягів виробни-

цтва та збуту, зростання економічної ефективності використання ресурсів підприємства, наявність комфортних та безпечних умов праці персоналу та його соціальну захищеність.

Соціальна складова концепції розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціально-психологічної підсистеми, тобто трудового колективу і культурної підсистеми суспільства. У рамках концепції людського розвитку людина є не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Основна увага приділяється збереженню здібностей до самовідновлення і динамічної адаптації таких систем до змін, а не збереження їх у деякому «ідеальному» статичному стані [3, с. 120].

Економічна і соціальна складові, взаємодіючи одна з одною, породжують такі нові завдання, як реалізація довгострокового економічного зростання підприємства та працівників, підвищення їхнього добробуту. Однією з проблем розвитку є наявність протиріч між економічними інтересами підприємства на ринку та інтересами соціального розвитку працівників. До таких проблем можна віднести потребу в витратах для забезпечення соціального розвитку персоналу і підприємства в цілому підприємства.

Враховуючи викладене вважаємо доцільним уточнити поняття соціально-економічного розвитку як здатність швидкого реагування та протидії внутрішнім та зовнішнім факторам змін для забезпечення довгострокового функціонування та отримання соціального, економічного та екологічного ефектів.

**Висновки.** У багатьох країнах з ринковою економікою протягом останніх століть відбувалося економічне зростання, а з ним і підвищення рівня життя населення. Економіка цих країн розвивалася нерівномірно, проте економічний розвиток мав не хаотичний, а хвилеподібний характер: піднесення

неминуче чергувалося зі спадом, інколи наставали глибокі економічні депресії з великим безробіттям. Тому об'єктивною необхідністю виступає подальше вивчення соціально-економічного розвитку підприємства на засадах його циклічності, поглиблення теорії та вдосконалення практичних інструментів щодо обґрунтування напрямів розвитку промислового підприємства.

Таким чином, в статті досліджено погляди науковців на сутність поняття соціально-економічного розвитку підприємства, уточнено власне розуміння терміна «управління соціально-економічним розвитком» підприємства в умовах ринку, що передбачає взаємозв'язок двох найважливіших складових (підсистем) економічної і соціальної, які є взаємозалежними одна від одної. У процесі досліджень визначено та систематизовано фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, що впливають на планування соціально-економічного розвитку підприємства. Саме соціально-економічний розвиток підприємств в умовах ринку зможе забезпечити ефективне управління та підвищення їх конкурентоспроможності.

#### Література

1. Бичков О. О. Соціально-економічні регулятори розвитку підприємства. Економіка та держава. — № 9, — 2011. — С. 73–77.
2. Дакус А. В., Сімченко М. О. Економічний розвиток підприємства: сутність та визначення <http://probleconomy.kpi.ua/pdf/2012-3.pdf>
3. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства. <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/bashkevich/library/tez8.htm>
4. Управління соціальним розвитком підприємства: Слов.-довід./ За заг. ред. А. М. Михненка, В. Д. Бакуменка; Укладання: В. Д. Бакуменко, С. О. Борисович, О. А. Бутрін та ін. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — 248 с.
5. Череп А. В., Лепьохін О. В., Лепьохіна І. О., Олейнікова Л. Г. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва: монографія / А. В. Череп, О. В. Лепьохін, І. О. Лепьохіна — Запоріжжя: КПУ, 2011. — 352 с.
6. Надтонка Т. Б., Амеліницька О. В. Соціально-економічний розвиток підприємства: актуальність і проблеми дослідження <http://www.donntu.edu.ua/>